له مەرگ ناترسم

وتووێژی INDEPENDENT لەگەڵ ئێلکساندر سولژنیتسین

له فارسییەوە: مستەفا زاهیدی

ئێلکساندر سولژنیتسین*، یاخی، زیندانی، شاعیر و قارەمان، ئەو وەسفە تراژیکانەی سولژنیتسین لە ئوردووگاکانی کاری زۆرە ملێ (ستالین) لە کتێبەکانی خۆیدا دەیخاتە روو لەکاتی بڵاوبوونەوەیانەوە تا ئەمڕۆ وەک بەشێک لە قووڵترین و کامڵترین بەرهەمەکانی ئەدەبی مۆدێرن دەژمێردرێن. هاوینی رابردوو کاتێک کە نەخۆش بوو بڕیاری دا چاوێک بە رابردووی سەرسووڕهێنەریدا بخشێنێ. سولژنیتسین لەگەڵ کریسچن نیف و ماتیاس شێپ دەستی کردووە بە گفتوگۆ و ئێستا ئیتر ئەو لە ناوماندا نییە.

* ئێلکساندر ئیساویویچ! کە ئێمە هاتینە ژوورەوە تۆمان دی سەرقاڵی کارکردنی. وا دیارە تەنانەت لە تەمەنی ٨٨ ساڵیدا هێشتا هەست دەکەی پێویستت بە کارکردن هەیە، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی لەبەر دۆخی تەندروستیت تەنانەت ناتوانی لە ماڵەوە رێ بکەی. ئێوە ئەم هێز و ورە لە کوێوە دێنن؟

– من هەموو دەم ئەو ورە دەروونیەم بوە، لە سەرەتای لەدایک بوونمەوە. هەموو دەم هەوڵم داوە بە تەواوەتی خۆم تەرخان بکەم بۆ کارەکانم، کار و هەوڵدان. ئێوە لە کتێبەکەتاندا بە ناوی «ساڵە ئەمریکاییەکانی من» دەیهێننەوە یادی خۆتان سەردەمانێک تەنانەت لە کاتی رێکردن لە جەنگەڵ دەتاننووسی. ئەو کاتەی لە گولاگ بووم هەندێ جار لەسەر دیوارە بەردییەکان دەمنووسی. لەسەر لەتە کاغەز دەمنووسی، دواتر نووسینەکانم لەبەر دەکرد و ئەو لەتە کاغەزانەم لەناو دەبرد.

* هێزی دەروونیتان تەنانەت ئەو کاتانەی تووشی دۆش داماوی دەبوون لەناو نەدەچووی؟
– زۆر جار لەبەر خۆمەوە بیرم دەکردەوە: سەرەنجام هەرچی بێت تەواو دەبێت. بەم دواتر کارەکان زۆر باش دەردەچوون. وەک ئەوەی خێری تێدا بووبێت.

* لام وا نییە مانگی فێبروەری ١٩٤٥ ئەو کاتەی لەلایەن هێزەکانی پۆلیسەوە لە رۆژئاوای رووسیا دەستگیر کرای وەها بۆچوونێکت بووبێت. لەو نامانەدا کە لە بەرەکانی شەڕەوە دەتناردەوە بە خراپە باسی ستالینت دەکرد، هەڵبەت لەبەر ئەم شتە ٨ ساڵ لە ئوردوگای کاری زۆرە ملێدا زیندانی کرای.
– ئەم زیندانە کەوتبوە باشووری «وێرمدیت»ەوە. تازە لە گەمارۆی ئەڵمانییەکان رزگارمان ببوو و خەریک بوو بەرەو «کانیگزبێرگ» (کالینینگرادی ئێستا) دەڕۆیشتین دەستگیر کرام. من هەموو کات مرۆڤێکی گەشبین بووم و وەفادار بووم بۆ روانگەکانم و بەپێی ئەو بۆچوون و باوەڕانە کارم دەکرد.

* چ روانگەیەک؟
– هەڵبەت روانگەکانم بە تێپەربوونی کات گۆڕاون. بەڵام هەمیشە باوەڕم بە کارێ بووە کە کردوومەو هیچ کات بە پێچەوانەی ویژدانم کارم نەکردووە.

* ئێوە بە درێژایی تەمەنتان داواتان لە بەرپرسەکان کردووە داوای لێبوردن بکەن بە بۆنەی کوژرانی چەندین میلیۆن کەس لە گۆلاک و ترسی کۆمۆنیزم. ئاخۆ کەسێک خواستەکانی ئێوەی لەبەرچاو گرتووە.
– من ئیتر خووم بەوە راستییەوە گرتووە کە سیاسییە مۆدێرنەکان ئامادە نین لەبەرچاوی هەمووان هەست بە پەشیمانی و داوای لێبوردن بکەن.

* ڤلادیمێر پووتین دەڵێت رووخانی یەکیەتی سۆڤیەت گەورەترین کارەساتی ژیۆپۆلتیک بوو لە سەدەی بیستەمدا و ئێستا ئیتر کاتی ئەوە هاتووە خۆخواردنەوەی مازۆخسیتی دەربارەی رابردوو بنێینە لاوە، بەتایبەت وەک پووتین دەڵێت «دنیای دەرەوە» هەوڵی ئەوەیەتی جۆرێ پەشیمانی بێ یاساو لەناو خەڵکی رووسیادا بەرهەم بهێنێ. ئاخۆ ئەم وتانە یارمەتییەک نییە بۆ ئەوانەی دەیانەوێ خەڵکی رووسیا هەموو رووداوەکانی سەردەمی یەکیەتی سۆڤیەت لەبیر بکەن؟
– ئێستا هەموو دونیا بە شێوەیەکی زیاتر لە جاران رووبەڕووی ئەم نیگەرانییە بۆتەوە کە ئاخۆ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وەک تاقە هێزی دونیا دوای ئەو گۆڕانە ژیۆپۆلتیکیانە بووە بە تەنها هێز، چۆن دەوری خۆی لە بەڕێوەبردندا دەگێڕێ. سەبارەت بەوەی «خۆخۆری دەربارەی رابردوو» یش بەداخەوە تێکهەڵکێشکردنی لە «سۆڤیەت» و «رووسیا» کە من زۆر جار لە دەیەی ١٩٧٠ دژی قسەم کردووە، هێشتا لە رۆژئاوا یان ئەو وڵاتانەی پێشتر سۆسیالیستی بوون یان کۆمارەکانی

یەکیەتی سۆڤیەت، لەناو نەچووە. بەرەی بە تەمەنتری سیاسییەکان لە وڵاتانی سۆسیالیستی ئامادە نەبوون داوای لێبوردن بکەن، لە کاتێکدا بەرەی نوێی سیاسیەکان تەنها خۆشحاڵ بوون بەوەی کە ناڕەزایەتی و گلەیی و گازەندە دەکات و ئەوانی تر تۆمەتبار دەکات، کە هەڵبەت مۆسکۆی ئەمڕۆ ئامانجێکی ئاسانە بۆ تۆمەتەکانی ئەوان. ئەو سیاسیە نوێیانە وەها هەڵسوکەوت دەکەن وەک ئەوەی قارەمانانە خۆیان ئازاد کردبێ و ئێستا ژیانێکی نوێیان دەست پێکردوە، لە کاتێکدا مۆسکۆ هەر کۆمۆنیست ماوەتەوە. بەمەشەوە، من بە جورئەتەوە هیوادارم ئەم قوناغە نەخۆش و ناساغە زۆر زوو کۆتایی پێ بێ و هەموو ئەو خەڵکانەی لە ژێر دەسەڵاتی حکومەتی کۆمۆنیستیدا ژیاون لەوە بگەن کە کۆمۆنیزم بەرپرسی دروست بوونی ئەو لاپەڕە رەش و زۆر تاڵانەی مێژوویانە، بەتایبەت خەڵکی روسیا.

ئەگەر ئێمە هەموومان بمانتوانیایە بە شێوەیەکی عاقڵانە لە مێژوو بڕوانین، ئیتر ئەم روانینە نۆستالۆژیکەمان بۆ رابردووی یەکیەتی سۆڤیەت نەدەبوو، ئەم روانینە نۆستالۆژیکە لە بەشێک لە کۆمەڵگای ئێمە کە کۆمۆنیزم کەمتر کاریگەری بووە لە سەریان باوە. ئەگەر روانینێکی عاقڵانەمان بۆ رابردوو هەبوایە ئیتر وڵاتانی ئەوروپای رۆژئاواو هەروەها یەکیەتی سۆڤیەتی کۆن پێویستیان بەوە نەدەبوو بۆ دۆزینەوەی هۆکاری بەدبەختی و چارەرەشیان چاو لە مێژووی رووسیا بکەن. نابێت کردەوە شەیتانیەکانی تاک تاکی رێبەرانی سیاسی یان رژێمەکان بە هەڵەی خودی خەڵکی روسیا و وڵاتەکەیان بزانرێت. نابێ ئەم پرسە گرێ بدەینەوە بە «دەروونناسی نەخۆش»ی رووسەکانەوە، وەک چۆن بەزۆری لە رۆژئاوا ئەم کارە دەکرێ. سەرجەم رژێمە دەسەڵاتدارەکان لە روسیا تەنها دەتوانن بە خولقاندنی کەشوهەوای ترس و خەفەقان درێژە بە ژیانی خۆیان بدەن. دەبێ ئێمە تێبگەین کە ئەو کاتەی خەڵک بە شێوەیەکی خوازارو و جیدی دان بە گوناهی خۆیاندا دەنێن، دەتوانن دڵنیا بن لە دەرمانی نەتەوەیەک. لۆمەکردنی بەردەوام لەلایەن دونیای دەرەوە، ئەنجامی پێچەوانەی لێ دەکەوێتەوە.

* ئەوەی کەسێ دان بە گوناهی خۆیدا بنێ بەو مانایەیە ئەو کەسە زانیاری و ئاگاهی تەواوی هەیە لەسەر رابردووی خۆی. بەمەشەوە مێژوونووسان گلەیی و گازەندەی ئەوەیان هەیە ئەرشیڤەکانی مۆسکۆ بە پێچەوانەی سالانی دەیەی ١٩٩٠ لەبەردەستدا نییە.

– ئەم پرسە پرسێکی ئاڵۆزە. گومان لەوەدا نییە لە بیست ساڵی رابردوودا شۆڕشێک لە ئەرشیڤەکانی رووسیا رووی داوە. هەزاران فایل هەڵدراونەتەوە، لێکۆڵەران لە ئێستادا دەستیان بە هەزاران بەڵگە دەگات کە پێشتر نهێنی بوون. سەدان نامە کە ئەم بەڵگانە دەیخەنە بەردەم جەماوەر، ئێستا بڵاوبوونەتەوە یان خەریکە ئامادە دەکرێن بۆ بڵاوبوونەوە. لە تەنیشت بەڵگە نهێنییەکانی دەیەی ١٩٩٠دا، زۆر بەڵگەی تر هەبوون کە هیچکات نەدەکەوتنە ناو بەڵگە نهێنی و پۆلین بەندی کراوەکانەوە. دەربارەی چەند ساڵی رابردووش دەبێ ئەوە بڵێم کەس نەیتوانیوە سەرپێچی بکات لە قۆناغەکانی ئاشکرا کردنی بەڵگەکان. بەداخەوە ئەم رەوتە درێژخایەنتر لەوەیە مرۆڤ بیری لێ دەکاتەوە، بەدەر لەمانەش، فایلەکانی گرنگترین ئەرشیڤەکانی وڵات، واتە «ئەرشیڤەکانی نەتەوەیی فێدراسیۆنی رووسیا» (گاف)، راست وەک ساڵەکانی ١٩٩٠ لەبەردەستدایە. هاوڵاتیان و لێکۆڵەران

دەتوانن دەستیان بەم بەڵگانە بگات. (گاف) لە ماوەی ساڵەکانی ٢٠٠٤ بۆ ٢٠٠٥ مێژووی ٧ بەرگی گۆلاگ ستالینی بڵاوکردەوە. من هاوکاریانم دەکرد لە بڵاوکردنەوەی ئەم کتێبەدا و دڵنیاتان دەکەمەوە ئەم کتێبە چەند بەرگییە لەوپەڕی ئێعتبار و باوەڕپێکراویدایە. لێکۆڵەران لە هەموو شوێنەکانی جیهان ئەم کتێبە بە کتێبێکی بەهادار دەزانن.

* نزیکەی ٩٠ ساڵ لەوەو پێش، روسیا دوو جار لەرزا، جارێ بە شۆڕشی فێبریە و جارێ بە شۆڕشی ئۆکتۆبەر. ئەم دوو رووداوە وەک مۆتیڤێک لە کارەکانی تۆدا ئامادەیە. چەند مانگ لەوەوپێش هەمدیسان جەختت کردەوە لەسەر بۆچوونی خۆت: کۆمۆنیزم بەرهەمی رژێمە سیاسیەکانی پێشتری رووسیا نەبوو، شۆڕشی بۆلشۆڤیک تەنها ئەندامی لاوازبوونی دەسەڵاتی «کرێنێسکی» بوو لە ساڵی ١٩١٧دا. ئەگەر کەسێک بیەوێ بەم شێوەیە بیر بکاتەوە، کەواتە دەبێ بڵێت لنینیش بە شێوەیەکی کتوپڕ هاتە سەر کار و بە پشتیوانی ئەڵمانەکان دەسەڵاتی رووسیای بەدەستەوە گرت. ئاخۆ ئێمە بە باشی لە مەبەستی تۆ تێگەیشتووین؟

– نها. تەنها مرۆڤێکی جیاواز و هەڵکەوتە دەتوانێ هەل بقۆزێتەوە بۆ واقیع. لینین و ترۆتسکی دوو کەسی سیاسی زۆر وریا و زرینگ بوون کە لە ماوەیەکی کورتدا کەڵکیان لە لاوازییەکانی دەوڵەتی کرێنێسکی وەرگرت. بەڵام ئیزن بدەن قسەیەکی ئێوە راست بکەمەوە، «شۆڕشی ئۆکتۆبەر» تەنها ئەفسانەیەک بوو کە دروستکراوی براوەکانە، واتە بەلشەڤیکەکان، ناوەندە پێشەنگەکانی رۆژئاوا بەتەواوی ئەم ئەفسانەیان وەرگرتووە. ٢٥ی ئۆکتۆبەری ١٩١٧ کوودەتایەکی پڕ لە توندووتیژی ٢٤ کاتژمێری لە پێترۆگراد رووی دا. ئەم کوودەتایە گەڵاڵەکەی بە شێوەیەکی وردبینانە لەلایەن ترۆتسکییەوە داڕێژرابوو، لنینیش لەم ناوەدا خۆی شاردبۆوە هەتا بە تاوانی خیانەت دادگایی نەکرێت. ئەوەی ئێمە وەک «شۆڕشی ١٩١٧»ی رووسیا دەیناسین، لەڕاستیدا شۆڕشی فێبروەریە؟ هۆکارەکانی روودانی ئەم شۆڕشە دەگەڕێتەوە بۆ هەل و مەرجی بەر لە شۆڕشی رووسیا، من هیچکات هیچ شتێکم نەوتوە جگە لەمە. شۆڕشی فێبروەری رەگەکانی قووڵە، من لە «چەرخی رەش»دا باسم لەم شتە کردوە. خاڵێکی جێگای سەرنج لەم ناوەندا بێ باوەڕی دوو لایەنی دەسەڵاتداران و کۆمەڵگای خوێندەوار بوو بە یەکتر بۆ ماوەیەکی درێژ، بێ باوەڕییەکی تاڵ کە هیچ چەشنە رێگاچارەیەکی بنیاتنەری بۆ وڵات نەهێشت. هەڵبەت بەرپرسیارێتی گەورە دەکەوێتە ئەستۆی بەرپرسەکان. بۆ ئەو کاتەی کەشیتییەک نوقم دەبێ کەسێک هەیە بەرپرس بێت جگە لە کەشتیوان؟ کەواتە دەکرێ بڵێین شۆڕشی فێبروەری لەڕاستییدا ئەنجام و بەرهەمی رژێمە پێشترەکانی رووسیا بوو. بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە لنین لەخۆڕا و بە رێکەوت هاتۆتە سەر کار، یان ئەوەی دەوری ئابووری ئیمپراتۆر «ویلهێلم» بێ بایەخ و کەم بووە. لە رەوتی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا هیچ شتێک سروشتی نەبوو بۆ رووسیا. بەڵکو بە پێچەوانەوە ئەم شۆڕشە پشتی رووسیای شکاند. ترسی سوور، حەزی رێبەرەکانی بۆ ئەوەی رووسیا لە خوێندا بگەوزێنن یەکەمین و سەرەتاییترین هۆکاری سەلمێنەری شۆڕشی ئۆکتۆبەرە.

* ئێوە لە شوێنێک وتووتانە رووسیا دەبێ دان بە مێژووی رەشی لەئاست مرۆڤایەتیدا بنێ.

ئاخۆ رووسەکان ئەزموونی پێویستیان لەو دوو شۆڕشە و ئەنجامەکانی وەرگرتووە.

– ورده ورده خەریکن ئەزموون وەردەگرن. ژمارەیەکی زۆری کتێب و فیلم دەربارەی مێژووی سەدەی بیست بڵاوبۆتەوەو دروست کراوە کە خۆی ئاماژە بۆ پێویستییەکی زۆر کە لەم بوارەدا هەیە. لەم دواییەدا، تەلەفیزیۆنی دەوڵەتی رووسیا زنجیرە بەرنامەیەکی بڵاوکردەوە کە بەپێی کارەکانی «ڤارالام شالامۆف» سازکرابوون، بەم زنجیرە بەرنامەدا زۆر راستی تراژیک و دڵتەزێن لە ئوردووگاکانی ستالین خرایە روو. ئەم بەرنامە شتێکی رووکەش و رواڵەتی نەبوو. لە فێبرەوەری ٢٠٠٧ەوە تا ئێستا پێم سەیرە وتارەکەی من دەربارەی شۆڕشی فێبروەری کە هەمدیسان چاپ بۆتەوە، ئەم هەموو باسە گەرم و گوڕەی لێ کەوتۆتەوە. بەڵام من خۆشحاڵم بە دیتنی ئەو هەمووە روانگە و باوەڕە جیاوازانە، چونکە ئەم فرە چەشنییە لە باوەڕ و بۆچوونەکاندا دەرخەری ئەوەیە خەڵکی رووسییا دەیانەوێ لە رابردووی خۆیان بگەن، لەبەر ئەوەی داهاتوو بێ رابردوو هیچ مانایەکی نییە.

* سەردەمی دەسەڵاتداری پووتین لەگەڵ دەسەڵاتداری یلتسین و گۆرباچۆف چۆن بەراورد دەکرێ؟

– دوڵەتی گۆرباچۆف بە شێوەیەکی سەرسوورهێنەر لە باری سیاسییەوە بەرامبەر بە وڵات ساویلکەو بێ ئەزموون و نابەرپرس بوو. حکومەتی گۆرباچۆف حکومەت نەبوو بەڵکو پشتکردن بوو لە دەسەڵات بێ ئەوەی بیری لێ کرابێتەوە. ئەو پێداهەڵدانەی رۆژئاواییەکان پێیاندا هەڵدەدا تا دەهات ئەوی زیاتر لەوە دڵنیا دەکردەوە رێگایەکی دروستی هەڵبژاردووە. بەڵام ئیزن بدەن لێرەدا زۆر روون و ئاشکرا بیهێنینەوە یاد کە بە پێچەوانەی ئەو ئیدیعا و بانگەشانەی دەکرا، ئەوە گورباچۆف بوو بۆ یەکەم جار ئازادی رادەربڕینی بۆ وڵاتەکەی بە دیاری هێنا نەک یلتسین. یلتسینیش کە بە دەسەڵات گەیشت نابەرپرس بوو بەرامبەر بە ژیانی خەڵکی رووسیا، بەڵام بە شێوەیەکی تر. یلتسین کە زۆر بە پەلە دەیویست خاوەنداریێتی تایبەت جێگای خاوەنداریێتی دەوڵەتی بگرێتەوە، دەستی کرد بە فرۆشتنی چەندین بیلیۆن دۆلار میراتی نەتەوەیی رووسیا. یلتسین کە دەیویست پشتیوانی رێبەرانی ناوچەکە بۆ لای خۆی راکێشێ، پرسی جیایی خوازی هێنایە بەر باس و یاساگەلێکی پەسەند کرد کە ئەنجامەکەی بوو بە رووخانی دەوڵەتی رووسیا. ئەمە بوو بەهۆی ئەوەی رووسیا بێبەری بێت لەو دەور و کاریگەرییەی هەوڵی دەدا پێی بگات و بوو بەهۆی لاوازبوونی پێگەی خۆی لە کۆمەڵگای نێونەتەوەیی. هەڵبەت هەموو ئەمانە بارەقەڵا و پێداهەڵدانی لەلایەن رۆژئاواوە لەگەڵ بوو. پووتین وڵاتێکی تاڵانکراوی سەرگەردانی بە خەڵکانێکی هەژار و بێ هێواوە بە میرات پێگەیشت. پووتین دەستی کرد بە گونجاوترین و عاقڵانەترین کار. واتە بونیادنانەوەی ئارام و هەنگاو بە هەنگاو. هەڵبەت کەس دەستبەجێ بە هەوڵەکانی پووتینی نەزانی، تەنانەت هەوڵەکانیشی بە هەند وەرنەگیرا و بەباشی باسی نەکرا. بەهەر حاڵ زۆر ئەستەمە بتوانین بە درێژایی مێژوو نموونەگەلێک بدۆزینەوە کە وڵاتێک بۆ بونیادنانەوەو بە دەستهێنانەوەی هێزی رابردووی خۆی هەنگاوی ئارام هەڵبگرێ و وڵاتانی تر نێوانیان خۆش بێت لەگەڵی.

* ئێستا ئەم بابەتە روون و ئاشکرایە کە سەقامگیر بوونی رووسیا بەکەڵکە بۆ رۆژئاواش.

بەڵام شتێک بە لای ئێمەوە جێگای سەرنج و تێڕامانە، ئەو کاتەی باس لە شێوەی گونجاوی بەڕێوەبردنی وڵات لە رووسیا دەکەین تۆ هەموو کات لایەنگری ئۆتۆنۆمی مەدەنیت، ئەمەش لەگەڵ نموونەی رۆژئاواییدا بەراورد دەکەی. بەڵام دوای ٧ ساڵ لە حکوومەتی پووتین، ئێمە راست خاڵی بەرامبەری ئەم دیاردەیە دەبینین. هێز لە دەستەکانی سەرۆک کۆماردا قەتیس ماوەو هەموو شتێک گرێ دراوەتەوە بەوەوە.

– بەڵێ، من هەموو کات پێداگریم کردووە لەسەر ئەوەی سیستەمی ئەتۆنۆمی لۆکاڵی بەکەڵکی روسیا دێت، بەڵام هیچکات ئەم نموونەیەم لەگەڵ دیمۆکراسی رۆژئاوایی بەراورد نەکردووە، بە پێچەوانەوە هەموو کات هەوڵی ئەوەم داوە بە نموونە هێنانەوە لە سیستەمی خۆبەڕێوەبردنی لۆکاڵی کاریگەر لە سویسرا و نیوئینگلەند، هاونیشتمانانم رازی بکەم بەوەی ئەم سیستەمە بە کەڵکە بۆ رووسیا. ئێوە لە پرسیارەکەتاندا پرسی خۆبەڕێوەبردنی لۆکاڵیتان ئاڵۆز کرد. ئۆتۆنۆمی لۆکاڵ تەنها لە ئاستی گشتی خەڵکدا ئەگەری دامەزراندنی هەیە، یانی ئەو کاتەی خەڵک بەرپرسە هەڵبژێردراوەکانی خۆیان بناسن و تەنها چەند دەسەڵاتدارێکی ناوچەیی دەسەڵاتداری بکەن بەسەریاندا. لە سەردەمی دەسەڵاتداری یلتسیندا ئەم حاکمانە هەبوون، بەڵام دڵیان بەوە خۆش بوو هاوکاری دەکەن لە سەرکوتکردنی ئۆتۆنۆمییە لۆکاڵییەکان یان دەوڵەتە فیدراڵەکان. هەموو نیگەرانی و دڵەڕاوکێی من پێشکەوتنی زۆر ئارام و لەسەرخۆی ئۆتۆنۆمی لۆکاڵی بوو. بەڵام بەهەرحاڵ ئەم پرسە دەستی پێکرد. لە سەردەمی یلتسیندا، ئۆتۆنۆمی لۆکاڵی قەدەغە بوو، لە حاڵێکدا بە هۆی سیستەمی «هێزی ئاسۆیی» لە سەردەمی پووتین، زۆربەی زۆری بڕیاردانەکان کەوتۆتە ئەستۆی هەموو جەماوەر. بەداخەوە رەوتی ئۆتۆنۆمی لۆکاڵی بە شێوەیەکی سیستماتیک بەڕێوە نەچووە. بەڵام دژایەتی لەگەڵ ناکرێ.

* بوونی بۆچوونە جیاوازەکان بۆ پێشکەوتنی هەر وڵاتێک بەشێوەیەکی تەندروست، پێویستە. تۆ بەزەحمەت دەتوانی کەسێکی بیر جیاواز بدۆزیتەوە جگە لە کۆمۆنیستەکان. کە تۆ دەڵێی :» ناکرێ بڵێین هیچ دژایەتییەک لەم بارەوە بوونی نییە» رەنگە مەبەستتان حیزبە دیمۆکراتیکەکانی دەیەی ١٩٩٠ بێت. بەڵام ئەگەر بێ هیچ دەمارگرژی و پێش داوەرییەک چاو لەم دۆخە بکەین دەبینین پێوەرەکانی ژیان لە دەیەی ١٩٩٠ بە خێرایی دادەبەزێ. ئەم بابەتە کاریگەری نیگەتیڤی هەیە لەسەر سێ لەسەر چواری بنەماڵە رووسیەکان، ئەم رووداوانەش لەژێر چەتری دیموکراسیدا روویداو بەناوی دیموکراسییەوە کرا. هەر بۆیە دەبێ بڵێین تا ڕادەیەک جێگای سەرسووڕمانە ئیتر خەڵک لەژێر چەتری ئەم ناوەدا خۆپیشاندان ساز نادەن.

– ئێستا رێبەرانی ئەم حیزبانە تەنانەت ناتوانن لەسەر ئەوە بەیەک بگەن چۆن پلە ئیدارییەکان لە دەوڵەتێکی چەشنە سێبەر، لە نێوان خۆیاندا دابەش بکەن. جێگای داخە ئێستاکەش ناڕەزایەتییەکی بەربڵاو و گشتگیر لە روسیا نییە. پەرەسەندنی ناڕەزایەتی و ناڕازی بوون پێویستی بە کات و ئەزموونی زیاتر هەیە.

* لە دوایین وتووێژماندا تۆ رەخنەت لە یاساکانی هەڵبژاردنی نوێنەرانی «دۆما»ی دەوڵەتی

گرت، تەنها لەبەرئەوەی نیوەی ئەو نوێنەرانە لە ژینگەی هەڵبژاردنی خۆیاندا هەڵنەدەبژێردران، لە حاڵێکدا نیوەکەی تریان بە شێوەیەکی بەرچاو ئامادە بوون. دوای ئەو ریفۆرمەی لەلایەن پووتینەوە لە باری هەڵبژاردنەکاندا ئەنجام درا، ئێستا ئیتر شتێک نییە پێی بوترێ «ژینگەی هەڵبژاردن».
ئاخۆ ئەمە هەنگاوێک نییە بۆ دواوە.

– بەڵێ، ئەمە کارێکی هەڵەیە. من هەموو دەم رەخنەم لە «حیزبگەرایی و پەرلەمانگەرایی» گرتووە. من لایەنگری هەڵبژاردنی لیستی کراوەم کە لەودا نوێنەرانی راستەقینەی خەڵک هەڵبژێردرێن، ئەو کەسانەی لە ناوچەکانی خۆیان وەڵام دەرەوەن و ئەگەر کارکردنیان جێگای رەزامەندی نەبوو زۆر بە ئاسانی لەسەر کار لادەبرێن. من لە دروست بوونی گرووپەکان بەپێی بنەما ئابووری و سەندیکایی و ناوچەیی و فێرکاری و پێشەییەکان دەگەم و رێزم هەیە بۆ ئەم جۆرە ئیش کردنە، بەڵام من لام وایە هیچ شتێکی حیزبە سیاسییەکان رێکخراو نییە. ئەو پێوەندییەی کە هاندەرەکەی سیاسییە دەکرێ لەرزۆک بێت و زۆربەی کاتیش هاندەری خۆویستی لەگەڵە. لیۆن ترۆتسکی لە وتەیەکیدا لە شۆڕشی ئۆکتۆبەردا زۆر بە باشی باسی لەم بابەتە کردووە. ترۆتێسکی دەڵێت:» ئەو حیزبەی هەوڵنادا بە دەسەڵات بگات بە کەڵکی هیچ نایەت» ئێمە خەریکین باس لەوە دەکەین حیزبێک تەنانەت بە نرخی پێشێل کردنی مافی خەڵکانی تریش بێت، بە شوێن گەیشتن بە بەرژوەندییەوەیە. دەکرێ ئەم رووداوە روویدات، گواستنەوەی هێز چ بە شێوەیەکی ئاشتییانە بێت یان بە پێچەوانەوە. دەنگدان بە حیزبە بێ کردەکان و بەرنامەکانیان ئەڵتەرناتیڤێکی هەڵەیە بۆ تەنها رێگای دروستی هەڵبژاردنی نوێنەرانی خەڵک. دەنگدان لەلایەن خەڵکانێکی حەقیقییەوە بە نوێنەرانێکی حەقیقی، ئەم خاڵە مەبەستی ئۆتۆنۆمی لۆکاڵییە.

* سەرەڕای داهاتی زۆری دەوڵەت لە رێگای فرشتنی نەوت و گازەوە، هەروەها پەرەسەندنی چینی مامناوەند، شەقڵێکی گەورە و قووڵ کەوتۆتە نێوان هەژار و دەوڵەمەند. دەبێ چ بکرێ بۆ باشتر بوونی ئەم دۆخە؟

– من لام وایە، شەقڵی نێوان هەژارو دەوڵەمەند دیاردەیەکی تەواو مەترسیدارە و پێویستە زۆر زوو لەلایەن دەوڵەتەوە گرنگی پێ بدرێ. هەرچەندە لە سەردەمی یلتسیندا بەشێکی زۆر لە داهات و سەرمایە لە رێگای تالان کردنەوە پاشەکەوت کرا. تەنها رێگای عاقڵانە و گونجاو بۆ چاکتربوونی ئەم دۆخە ئەوەیە بە شوێن بازرگانی زۆر گەورە نەکەوین، بەڵکوو ئیزن بدەین بازرگانییە مامناوەند و بچووکەکان دەرفەتی دەرکەوتنیان ببێت. ئەمە بەو مانایە هاوڵاتیان و بازرگانە وردەکان لە بەرامبەر یاسای دیکتاتۆری و گەندەڵیدا پارێزراو بوون.

* بەم دواییانە پێوەندی نێوان روسیا و رۆژئاوا تا رادەیەک روو لە ساردییە، ئەمە بۆچی دەگەڕێتەوە؟ جیهانی رۆژئاوا چ کێشەیەکی هەیە لە تێگەیشتن لە روسیا؟

– گرنگترین هۆکارەکان هۆکاری دەروونناسین، واتە رووبەڕوو بوونەوەی هیوا پووچەکان لەگەڵ واقیع. ئەم رووداوە چ لە روسیا و چ لە رۆژئاوا رووی دا. ساڵی ١٩٩٤ کە گەڕامەوە بۆ روسیا، رۆژئاوا و دەوڵەتە رۆژئاواییەکان لە روسیا دەپەرەستران. ئەمەش لەبەر ئەوە نەبوو خەڵکی روسیا زانیاری

تەواویان لەبارەی رۆژئاواوە هەبێت یان لە رووی وشیارییەوە هەڵیبژێرن، هۆکاری ئەم شتە دەگەڕایەوە بۆ بێزاری خەڵکی روسیا لە رژێمی بەلشەڤیکی و پروپاگەندەی دژە رۆژئاوایی ئەم رژێمە. ئەو کاتەی هێزەکانی (ناتۆ) بە شێوەیەکی بێ رەحمانە سربستانیان بۆمباران کرد، کەش و هەواش گۆڕا. ئەم بۆمبارانانە هەموو چینەکانی کۆمەڵگای روسیای تووشی شۆک کرد. کە ناتۆ پانتایی کاریگەریی خۆی بەربڵاوتر کردەوەو کۆمارییەکانی سۆڤییەتی هێنایە نێو چوارچێوەی خۆیەوە، دۆخەکە خراپتر بوو. ئەم راستییە لەبارەی «ئۆکرانیا»وە زۆر دڵتەزێن بوو، ئۆکرانیا وڵاتێک بوو نزیک بوونی لە رووسیا بە هۆی پێوەندییە بنەماڵەیی و خێزانییەکان لە نێوان دەیان میلیۆن ئینساندا پێناسە دەکرێ. دەکرا هێڵێکی جیاکەرەوە بکێشرێ، واتە لەڕاستییدا جۆرێک جەمسەری نیزامی، پێوەندی نێوان ئەو بنەماڵانە نەهێڵدرێ. کە وایە ئەو وێنایەی لە بارەی رۆژئاواوە (شۆڤالیەی دیمۆکراسی) لە نێوان خەڵکی رووسیادا هەبوو، جێگای خۆی دا بە باوەڕێکی دڵساردانە کە پراگماتیزم کە زۆربەی کات رەش بین و خۆویستە، لە ناوەندی روانگەی رۆژئاوادایە. ئەم بابەتە بۆ بەشێکی زۆر لە رووسیەکان جۆرێ بێ هیوایی تەواو و رووخانی باوەڕەکان بوو. لە هەمانکاتدا رۆژئاوا سەرگەرمی سەرکەوتنی بوو لە جەنگی ساردا، ١٥ساڵ بێ سەرەو بەرەیی سەردەمی دەسەڵاتدارێتی گۆرباچۆف و یلتسینی دەبینی. ئیتر هەمووان زۆر ئاسان باوەڕیان بەوە کردبوو رووسیا بووە بە وڵاتێکی جیهانی سێهەم و بە جیهانی سێهەم دەمێنێتەوە. ئەو کاتەی بەشێک لە هێز و دەسەڵاتی رابردووی بەدەست هێنایەوە، پەرچەکرداری جیهانی رۆژئاوا- رەنگە بێئەوەی بە خۆی بزانێ و بەهۆی ترسی رابردووەوە- تۆقا بوو. رۆژئاوا بە دیتنی ئەم شتە کەوتەوە یادی یەکیەتی سۆڤیەتی کۆن.

ئەمە زۆر خراپە. بەڵام تەنانەت بەر لەوەش رۆژئاوا خۆی فریو دابوو- یان رەنگە لەبەر ئاسوودەیی خۆی واقیعی لەبەرچاو نەگرتبێ- چونکە رووسیای بە دیمۆکراسی تازە پێگەیشتوو دەزانی، لەکاتێکدا هیچ شتێک بەناوی دیمۆکراسی لە رووسیا بوونی نەبوو. هێشتا رووسیا نەبووە بە وڵاتێکی دیمۆکراتیک. لە ئێستادا تەنها خەریکی پرۆڤەکردنی دیمۆکراسییە. زۆر ئاسان دەکرێ لیستەیەک لە سەرپێچی و سڕینەوەو هەڵەکان لە رووسیا بخرێتە بەردەست بەڵام ئایا دوای رووداوی ١١ی سێپتەمبەر رووسیا دەستی هاوکاری بۆ رۆژئاوا رانەکێشا؟ تەنها جۆرێ گرفتی دەروونی یان جۆرێ ترسی کورتبینانە، دەتوانێ وەڵامی ئەوە بداتەوە کە بۆچی رۆژئاوا دەستی هاوکاری رووسیای دایە دواوە. وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا تەنها ئەو کاتەی کەوتە دۆخێکی قەیراناوییەوە یارمەتییە زۆر گرنگەکانی رووسیای لە ئەفغانستان وەرگرت. لە ئەورووپاش ئەو بانگەشانەی دەربارەی رووسیا دەکرێ تا رادەیەک دیار و بەرچاوە. بەهۆی ترس و دڵەڕاوکێی رۆژئاواییەکانەوەیە دەربارەی وزە. ئاخۆ بۆ رووسیا ئەمە بەرەکەتێک نییە کە رۆژئاوای خستۆتە لاوە؟ من لە دوایین وتووێژمدا لەگەڵ یەکێک لە بڵاوکراوە رۆژئاواییەکان بەر لە گەڕانەوەم بۆ رووسیا (وتووێژ لەگەڵ گۆڤاری فۆربین لە ساڵی ١٩٩٤) وتم: «دەکرێ لە سەدەی بیست و یەکەمدا سەردەمانێک ببینین کە چ ئەورووپا و چ ئەمریکا پێویستی زۆریان دەبێ بە هاوکاری لەگەڵ رووسیا»

* لاتان وایە ئەدەبی رووسیا لە چ دۆخێکدایە؟

- سەردەمی گۆڕانە خێرا و بنەڕەتییەکان هیچکات لە بەرژوەندی ئەدەبدا نییە. بەرهەمە دیارە

ئەدەبییەکان بە زۆری و هەموو کات لە سەردەمی سەقامیگریدا دەخولقێن، جا چ سەردەمی باش بێ یان خراپ. ئەدەبی مۆدێرنی رووسیاش لەم یاسایە بەدەر نییە.

خوێنەری خوێندەواری ئەمڕۆیی زیاتر هۆگری ئەو بەرهەمانەیە کە گێڕانەوەیی (داستانی) نین. بەڵام لام وایە بابەتی لە چەشنی عەدالەت و ویژدان شتێک نییە بە تێپەڕبوونی کات تووشی گۆڕان بێ و هەموو دەم لە لوتکە و بنەمای ئەدەبی رووسیادا دەمێننەوە؟، بە شێوەک دەکرێ لەو رێگاوە کۆمەڵگا وشیار بکرێتەوە.

* ساڵی ۱۹۸۷ وتت قسە کردن لە بەرامبەر جەماوەر دەربارەی ئایین بە لاتەوە کارێکی دژوارە. باوەڕ بەلای ئێوەوە چ مانایەکی هەیە؟

- من لام وایە، باوەڕ بنەما و کۆڵەکەی ژیانی مرۆڤە.

* لە مەرگ دەترسی؟

- نا. کە گەنج بووم مەرگی ناوادەی باوکم ژیانمی خستە ژێر چەتری خۆیەوە- دەترسام بەرلەوەی هەموو گەڵاڵە ئەدەبییەکان بە بەر بگەن بمرم. بەڵام لە تەمەنی ۳۰ تا ٤۰ ساڵیمدا روانینم دەربارەی مەرگ بە تەواوەتی هاوکات بوو لەگەڵ ئارامی و هاوسەنگی. من لام وایە مەرگ دیاردەیەکی سروشتییە، بەڵام بە هیچ شێوەیەک خاڵی کۆتایی نییە.

* بەهەرحاڵ هیوادارین ساڵانێکی زۆر سەرقاڵی داهێنانی بەرهەمی تر بیت.

- نا... نا... هیوایەکی وەهام بۆ مەخوازە. ئەمەندە بەسە.

پەراوێز:

* ئێلکساندر سولژنیتسین(دیسەمبەری ۱۹۱۸ -۳ی ئووتی ۲۰۰۸) نووسەری ناوداری رووسیا و براوەی خەڵاتی نۆبێلی ئەدەبی ساڵی ۱۹۷۰. سۆلژنتسین بوە هۆی پەردەداماڵین لە تاوان و جینایەتەکانی ستالین لە رۆمانەکانیدا، ۲۰ ساڵ دوورخرایەوە و چەندین ساڵ لە ئوردووگای کاری زۆرە ملێدا بوو. دوو رۆمانی کۆمەڵە دوورگەکانی گۆلاک و رۆژێ لە ژیانی ئیڤان دینی سیویچ دیارترین بەرهەمەکانی ئەم نووسەرە ناوادرەیە. (و-ک)

سەرچاوە:

http://www.dibache.com/text.asp?cat=٨&id=٢٢٢٩